

TIL VA MADANIYAT

ISSN 2181-922X

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2023 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2023 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosari: Nodir Jo'raqo'ziyev

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Hamidulla Dadaboyev, Mustafo Bafoyev, Samixon Ashirboyev, Shodmon Vohidov (Tojikiston), Qozoqboy Yo'ldoshev, Farhod Maqsudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ülvi (Ozarbayjon), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odiraxon Jamoldinova, Ziyoda Teshaboyeva.

Tahrir hay'ati

Nazef Shahrani (AQSH)	Abdulaziz Mansur (O'zbekiston)
Elizabethta Ragagnin (Italiya)	Timur Xo'jao'g'li (AQSH)
Ahmadali Asqarov (O'zbekiston)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akmal Nur (O'zbekiston)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Nikolas Kantovas (Buyuk Britaniya)
Bahtiyar Aslan (Turkiya)	Akmal Saidov (O'zbekiston)
Emek Üşenmez (Turkiya)	Mark Toutant (Fransiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodir Jurakuziev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Hamidulla Dadaboev, Mustafo Bafoev, Samikhan Ashirboev, Shodmon Vohidov (Tajikistan), Qozoqboy Yuldashev, Farhad Maksudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ülvi (Azerbaijan), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jurakulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinakhan Jamoldinova, Ziyoda Teshabaeva

Editorial Committee

Nazif Shahrani (USA)	Abdulaziz Mansur (Uzbekistan)
Elisabetta Ragagnin (Italy)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ahmadali Asqarov (Uzbekistan)	Tanju Seyhan (Turkey)
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Hisao Komatsu (Japan)
Akmal Nur (Uzbekistan)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Akrom Habibullaev (USA)	Nicholas Kontovas (Great Britain)
Bahtiyar Aslan (Turkey)	Akmal Saidov (Uzbekistan)
Emek Üşenmez (Turkey)	Marc Toutant (France)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Muhittin Gümüş

Türkiye Türkçesi ve Özbekçe söz Varlığında Göz Kelimesiyle
Oluşan Deyimler ve Birleşik Kelimeler.....6

Jo'ra Xudoyberdiyev

Birinchi turkologiya qurultoyi va plenumida turkiy tillardagi
singarmonizm muhokamasi.....26

Dilafruz Xudoyqulova

Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarini kognitiv-
semantik aspektda tadqiq etish.....70

Sanjar Mavlyanov

O'zbek tili diplomatik terminlarining semantik tasnifi.....83

Adabiyotshunoslik

Узоқ Жўрақулов, Мақпал Оразбек

Әдебиеттегі «көлеңке» архетипі (Абай мен Оскар Уайльд
шығармаларындағы «жан» мен «көлеңке» табиғаты).....102

Hasan Bekiroğlu

Nazar Eşankul'un "İstila" Hikâyesi'ndeki Halk Kültürü
Unsurları İncelenmesi.....113

Orzigul Hamroyeva

Fitratning aruz va milliy she'r tizimi xususidagi mulohazalari.....130

Fan. Ta'lim. Metodika

Gulnara Iskandarova

Oliy ta'limda sifat va malakaga asoslangan baholash.....142

CONTENT

Linguistics

Muhittin Gumush

Idioms and Compound Words Formed with the Word Eye in
Turkey Turkish and Uzbek Vocabulary.....6

Jura Khudoyberdiev

Discussion of Synharmonism in Turkic Languages at the First
Turkology Congress.....25

Dilafruz Khudoykulova

The topicality of the research of pharmaceutical terms in English
and Uzbek in cognitive-semantic aspects.....70

Sanjar Mavlyanov

Semantic Classification of Uzbek Diplomatic Terms.....83

Literature

Uzok Jorakulov, Makpal Orazbek

Archetype of "shadow" in literature (The nature of "soul" and
"shadow" in the works of Abai and Oscar Wilde).....102

Hasan Bekiroglu

Investigation Of Folk Culture Features In Nazar Eşankul's
"Investment" Story.....113

Orzigul Hamroeva

Fitrat's comments on Aruz and national poetry system.....130

Science. Education. Methodology

Gulnara Iskandarova

Quality and Skill-based Assessment in Higher Education142

Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarini kognitiv-semantik aspektda tadqiq etish

Dilafruz Xudoyqulova¹

Abstrakt

Maqolada farmatsevtika terminlarining eng qadimgi tushunchalar sifatida til sohiblarining bilimi, tajribasi, tafakkuri, idroki bilan bog'liqligi yoritilgan. Farmatsevtika terminlari, xususan, ingliz va o'zbek tilidagi dori nomlarini tadqiq qilishda kognitiv-semantik aspektda yondashish til sohiblarining tibbiy bilim, ko'nikma, malakalarini tahlil qilishda, tafakkuri, idrok darajasini yoritishda muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlangan. Farmatsevtika terminlari lingvistik-filologik aspektda tadqiq etilgani, monografik plandagi kognitiv-semantik tahlilni amalga oshirish zarurati va dolzarbligi qayd etilgan.

Ingliz tilidagi farmatsevtika terminlarining lug'atlarda va korpuslarda, o'zbek tili dori noomlarining qomusiy olimlar asarlarida, tarixiy-badiiy manbalarda, lug'atlarda jamlangani, farmatsevtika terminlari hajmi jihatidan o'zbek tili keng imkoniyatlarga ega ekanligi aytib o'tilgan. Ingliz va o'zbek tili farmatsevtika terminlari tadqiqiga doir taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: *farmakogniziya, farmakologiya, farmatsevtika, dori nomlari, dorivor ashyo, dorivor giyoh, tibbiy soha, tibbiy termin, o'z qatlam, o'zlashgan qatlam, qomusiy manba, korpus, parallel korpus, tezaurus.*

Kirish

Dunyo xalqlari yer yuzining turli qismlarida, har xil ijtimoiy-siyosiy muhitda hayot kechiradilar. Kishilik jamiyatidagi dunyoqarash madaniy munosabatlar, mental ong makon va zamon xususiyatlari uyg'unligida shakllangan hamda takomillashib bormoqda. Bu xususiyatlar tashqi omil hisoblanib, deyarli barcha sohalar terminologiyasida o'z ifodasini topgan.

Kishilik taraqqiyotining ilk davrlaridan, ong, madaniyat,

¹Xudoyqulova Dilafruz Kabildjanovna – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Toshkent Farmatsevtika instituti.

E-pochta: khudoyqulova-1982@mail.ru

ORCID ID: 0009-0005-1937-5237

Iqtibos uchun: Xudoyqulova, D. 2023. "Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarini kognitiv-semantik aspektda tadqiq etish". *O'zbekiston: til va madaniyat* 4: 70 – 82.

til shakllangan bosqichlaridan beri qo'llanib kelayotgan tushunchalardan biri tibbiy terminlardir. Tibbiy terminlar shu fanda keng qo'llanadigan tushunchalar bo'lib, sohaning taraqqiyot darajasini ko'rsatib beradi. Tibbiy terminologiyaning asosini farmatsevtika terminlari tashkil etadi.

Dori nomlari qadimdan mavjud bo'lib, kishilarning salomatlik ehtiyoji tufayli yuzaga kelgan. Kasallik, ko'rinishlari, belgilari qayd etilgan dastlabki davrlardayoq uning davosini topishga harakat qilingan. O'sha davr ijtimoiy turmush tarzi, xalq dunyoqarashi, e'tiqodidan chekinilgan holda davolash choralari, usullari izlab topilgan. Dorishunoslik tarixini kasallikka e'tibor berilgan dastlabki davrlardan boshlangan, deyish to'g'ri bo'ladi.

Farmatsevtikaga oid tushunchalar kasallikni bartaraf etish uchun amalga oshirilgan sa'y-harakatlar natijasida shakllandi. Dori nomlari ingliz va o'zbek xalqlarining ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti davomida yuzaga kelib, rivojlanib bordi. Xalqning farmakognitiv bilimi, tafakkuri, idrok darajasi asosida farmatsevtik tushunchalar tizimi shakllandi. Dori nomlarida xalqning tabobat borasidagi kuzatishlari, tajribasi, bilimi o'z ifodasini topgan. Shu bois farmatsevtika terminlarini kognitiv-semantik jihatdan tahlil qilish soha taraqqiyotini belgilashda, termin va til sohibi o'rtasidagi aloqadorlikni yoritishda, davo choralari takomillashtirishda muhim o'rin tutadi.

Farmatsevtika terminlarining o'rganilishi

Jahon tilshunosligida farmatsevtika terminlari turli aspektlarda tadqiq etilgan. Farmatsevtika terminlari terminologiya tizimi, termin va boshqa lug'aviy birliklar farqi yoritilgan izlanishlarda, biologiya terminlariga oid tadqiqotlarda, tibbiy terminlar tadqiq qilingan ishlarda tahlil etilgan [Velichkova 2006, 165; Oznigin 2010, 152; Xusanov 1982, 188; Qosimov 1982, 156; Mirahmedova 2010; Abdulkairova 2021].

Bevosita farmatsevtika terminlariga bag'ishlangan tadqiqotlarni quyidagi semantik guruhlariga ajratdik:

1. Muayyan manba asosida olib borilgan tadqiqotlar. Farmatsevtikaga oid bir qator tadqiqotlar manbalari asosida olib borilgan. Masalan, M.N.Chernyavskiy Gippokrat asarlarida qayd etilgan farmatsevtika terminologiyasini tadqiq qildi [Chernyavskiy 1996, 186]. A.Saidnomanov tadqiqotlarida ham manbalarga murojaat qilingan. Tadqiqotchi o'zbek tilidagi tibbiyotga oid lug'atlar va ularning bir-biridan farqli jihatlari haqida to'xtalib o'tgan

[Saidnomanov 2020, 32-34].

2. Bir til doirasidagi tadqiqotlar. Farmatsevtika terminlari bir til doirasida o'rganilgan. Ushbu tadqiqotlar ikki yo'nalishga ajratildi: sinxron va diaxron aspektdagi tadqiqotlar. A.Qosimov hozirgi o'zbek tilidagi farmatsevtika terminlariga oid izlanish olib bordi [Qosimov 1982, 156]. Y.B.Neyfax nemis tilidagi farmatsevtika terminologiyasini sinxron aspektda o'rgangan [Neyfax 1996].

3. Bir necha til doirasidagi tadqiqotlar. Bu guruhdagi tadqiqotlar qiyosiy va chog'ishtirma aspektdagi tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Farmatsevtika terminlari chog'ishtirma aspektda o'rganilgan. Turli tizimga mansub tillardagi farmatsevtika terminlarining leksikografik, funksional-semantik xususiyatlari tadqiq etilgan [Xudoyqulova 2022]. Bu tipdagi tadqiqotlar, asosan, ikki yoki uch tilni qiyoslash, chog'ishtirish asosida amalga oshirilmoqda.

4. Metodika yo'nalishidagi tadqiqotlar. Bir qator tadqiqotlar farmatsevtika terminlarini o'rgatishga bag'ishlangan. M.Israilova farmatsevtika terminlarini lotin tilini o'qitish jarayonida tibbiyot oliy ta'lim muassasasi talabalarini intellektual-madaniy rivojlantirishning didaktik asoslarini takomillashtirish masalalarini yoritish negizida o'rgandi. Ishda lotin tili va tibbiy terminologiya, dori nomlarining intellektual-madaniy rivojlanishdagi o'rni masalalariga e'tibor qaratilgan [Israilova, 2018]. G.Yaxshiboyeva farmatsevtika terminlarini o'rgatishda o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishning zamonaviy metodlariga bag'ishlangan tadqiqotini yaratdi. Tadqiqotda farmatsevtika terminlarining derivatsion tizimi, affiksial, morfemik-morfologik, semantik, funksional-semantik va sintaktik usullardagi yasalish xususiyatlari yoritilgan. Terminlar tarjimasini bilan bog'liq masalalar, farmatsevtika terminlari lug'atlarining qayta nashrlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan [Yaxshiboyeva 2023].

Farmatsevtika terminlariga bag'ishlangan tadqiqotlar, asosan, lingvistik-nazariy, metodologik aspektda olib borilgan. Mazkur ishlarda farmatsevtik terminlarining kognitiv-semantik xususiyatlariga deyarli e'tibor qaratilmagan. Tadqiqotlar mavzusidan kelib chiqqan holda bunday maqsadning qo'yilishiga zarurat tug'ilmagan. Dori nomlarining kognitiv-semantik xususiyatlari monografik planda tadqiqot predmeti sifatida belgilanmagan.

Farmatsevtika terminlarining kognitiv-semantik xususiyatlari

Farmatsevtika tushunchalari har bir xalqning davolash nazariyasi, usullari, vositalarining mahsullari o'laroq yuzaga keldi. Xususan, ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlari ekstralingvistik va intralingvistik omillar asosidagi taraqqiyot xususiyatlarini namoyon etadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlari bu ikki madaniyatda tibbiy sohaning taraqqiyot darajasini namoyon etish bilan bir qatorda xalqlarning dunyoqarashi, milliy-madaniy munosabatlaridagi umumiy hamda farqli belgilarni aks ettiradi.

Farmatsevtika terminlarini, dastavval, ikki guruhga ajratish mumkin: tabiiy dorivor ashyolar; sun'iy dorilar. Xalqning mental tafakkuri tabiiy dorivor ashyolar nomida nisbatan aniqroq ko'rinishda namoyon bo'ladi. Dori vositalarini umumlashtirib nomlovchi terminlar, ayrim dori nomlarida ingliz va o'zbek tillarida o'xshash belgilar kuzatiladi: masalan, *herbal products / tabiiy mahsulotlar. Herbal medicines* – tabiiy dori vositalarining ingliz tilidagi nomlanishi. *Herbal medicines / rrodusts* – o'simlikka bog'liq dori vositalari, mahsulotlari nomlaridir.

Arsenis / margimush terminlarida ingliz va o'zbek xalqlarining doriga bo'lgan umumiy bahosi o'z ifodasini topgan. *Arsenis* yunoncha so'z bo'lib, "o'tkir" degan ma'noni anglatadi. Mendeleyev davriy sistemasining V guruhiga mansub, 33-tartib raqamida joylashgan kimyoviy element, margimush yoki mish'yak, o'tkir metalloid. *Margimush* xalq idrokida presuppozitsiya asosida "sichqonni ham o'ldiradigan darajada o'tkir" ma'nosini anglatadi. *Margimush* forsha-tojikcha so'z "sichqon o'limi; sichqon o'ldiruvchi" ma'nolarini bildiradi. 1.To'q kulrang kristall, ba'zan amorf holdagi mo'rt, qattiq metall. 2. Shu moddadan tayyorlangan preparat (tibbiyot va texnikada ishlatiladi) [O'TIL, II,144]. Margimushning ruscha nomi mish'yak ham forsha-tojikcha asosning ma'nosiga muvofiq keladi. Dori nomi denotatni ifodalashdan tashqari ingliz va o'zbek tili sohiblarining dori kuchi, quvvatiga bergan bahosini ham ifoda etadi.

Ingliz tilidagi ba'zi dori nomlari bajaradigan funksiyasiga ko'ra nomlangan. Masalan, *expectorant* – balg'am ko'chiruvchi, shamollashga qarshi vosita, termin "ko'krakdan chiqib ketish" degan lug'aviy ma'noni anglatadi.

O'zbek tilidagi *čurni* surgi dorisi funksional - semantik xususiyatiga ko'ra nomlangan. Ammo bu dori nomi hozirda kam

ishlatiladi. Mumtoz manbalarda faol qo'llangan.

Clove / qalampirmunchoq (gvozdika). Clove – indoneziyadagi daraxt, slavus – “nina, tirnoq” ma’nosidagi so’zdan kelib chiqqan. Inglizlar dorivor o’simlikning ninasimon o’tkir uchlariga asoslanib nomlagan bo’lsa, o’zbeklar dorivor o’simlik mevasining shakli, ta’mi (qalampir) va quritib, ipga tiziladigan (munchoq) holatiga ko’ra nomlagan.

Kognitiv-semantik tahlil tishunoslikda o’z usullariga ega. Metaforik ma’noda til sohiblarining mental tafakkuri va lisoniy ong tahlili hamda bahosi aks etadi. L.Lakoff va M.Jonsonlarning konseptual modellariga ko’ra metaforik ko’chish bir konseptual maydondan ikkinchiga o’tishni ta’minlaydigan kognitiv operatsiyani amalga oshirish vositasi hisoblanadi. Bunda ikkita kognitiv maydon – manba maydoni (source domain) va maqsad maydoni (target domain) ishtirok etadi. Farmatsevtika terminlari konseptual metafora manba maydonini maqsad maydoniga moslashtirish orqali yuzaga keladi:

TAQINCHOQ → O’SIMLIK
manba maydoni maqsad maydoni
 QALAMPIRMUNCHOQ DORIVOR O’SIMLIK
 TAQINCHOQ
 TIZMASI

Ingliz va o’zbek tillaridagi farq dorivor o’simlik nomlarida ham kuzatiladi. Dorivor o’simlik nomlarining yuzaga kelishida ko’chish hodisalari muhim o’rin tutadi. Ko’chish, o’xshatish hodisalarida ingliz va o’zbek xalqining farqli dunyoqarashi va baho munosabatlari namoyon bo’ladi. Masalan, *bistort / ilonsimon toron*. Bistort “ikki marta qayrilgan” degan ma’noni bildiradi, o’simlik ildizi qayrilgan shaklga ega bo’lgani uchun shu nom bilan atalgan. O’zbek tilida dorivor o’simlik unga o’xshash shakldagi zoonim bilan ifodalangan.

Shifobaxsh giyohlar nomi ham xalq tafakkuri bilan bog’liq. *Fennel flower qora sedananing* inglizcha nomi bo’lib, “somon gul” degan lug’aviy ma’noni ifodalaydi. Ingliz madaniyatida dorivor o’simlik gulining maydaligi, ingichka, nozikligi e’tiborga olingan bo’lsa, o’zbek tilida ko’rinish, rang belgisi asosiy e’tiborda bo’lgan.

Horse-tail / qirqbo’g’im. Horse-tail “otning dumiga o’xshash” ma’nosini ifodalaydi. Ingliz xalqi o’simlikni hayvon tana a’zosiga o’xshashligiga ko’ra nomlagan. O’zbek xalqi o’simlikning ko’p bo’g’imdan iborat ko’rinishiga asoslanib nomlagan. Ingliz tilidagi terminning kognitiv sxemasi quyidagicha:

HAYVON – O'SIMLIK

manba maydoni *maqsad maydoni*

HORSE-TAIL DORIVOR GIYOH

HAYVON TANA

QISMINING KO'RINISHI

Inglizcha *HORSE* “hayvon” konseptining kognitiv maydoniga kiradi. Hayvon kognitiv maydoni manba sohasi sifatida o'simlik maydoniga maqsad sohasi sifatida moslashtirilgan. O'zaro moslik asosida *horse-tail* “dorivor giyoh” konseptining maqsad maydonida o'z o'rniga ega bo'ladi.

Hozirgi ingliz va o'zbek tillaridagi dori nomlarida o'zlashma qatlam ko'p miqdorni tashkil etadi. Ingliz tilida grekcha, yunoncha, lotincha so'zlar farmatsevtika terminlariga asos bo'lsa, o'zbek tilida grekcha, yunoncha, lotincha o'zlashmalardan tashqari arabcha, forsha-tojikcha o'zlashmalar ko'p uchraydi. O'z qatlamga oid farmatsevtika terminlari qadimgi tarixiy manbalarda faol kuzatiladi.

Ingliz va o'zbek tilidagi farmatsevtika terminlari turli manbalarda jamlangan. Ingliz tilidagi dori nomlari lug'atlarda, ingliz tili milliy korpuslarida o'z ifodasini topgan. O'zbek tilidagi dori nomlari qomusiy olimlar asarlarida, tarixiy-badiiy manbalarda, tarixiy va zamonaviy lug'atlarda jamlangan. Qomusiy olimlar yaratgan asarlar va tarixiy-badiiy yodgorliklardagi dori nomlari xalq turmush tajribasi, tibbiy dunyoqarashi, bilimini jamlagan muhim manbalar hisoblanadi. Qomusiy olimlarning asarlari nafaqat turkiy tillar, balki dunyoning qadimda rivojlangan tillariga oid farmatsevtika tushunchalarini jamlagani bilan ham e'tiborga molikdir.

Farmatsevtika terminlarining asosiy manbalari

Tibbiy tushunchalarning izohiga doir qadimgi manbalar sifatida Abu Ali Ibn Sinoning “Tib qonunlari” [Abu Ali Ibn Sino, 1992], Abu Bakr Ar-Roziy [Abu Bakr Ar-Roziy, 1994] asarlari tilga olinadi. Xususan, Ibn Sinoning dorishunoslikka qo'shgan hissasi nihoyatda salmoqlikdir. U taklif etgan dorilar asrlar davomida keng ishlatilib keldi va hozir ham ularning ko'pi o'z qiymatini yo'qotgan emas [Suyunov 2023, 23].

Qomusiy olimlarning tibbiyotga oid asarlarida kasallik turlari, belgilari, davolash jarayoni, turlari, vositalari haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan.

“Tib qonunlari” farmatsevtika terminlari aks etgan birlamchi manba hisoblanadi. Unda IX–X asrlarda faol qo'llangan dori

nomlari o'z ifodasini topgan: *šalīsa (shaliso)* – umumiy holatni yaxshilashga qaratilgan dori [Abu Ali Ibn Sino 1992, 29]; *taryaq (taryoq)* – zaharlanishga qarshi murakkab tarkibli dori [Abu Ali Ibn Sino 1992, 234]. *Mitridus* – murakkab tarkibli dori, yaratuvchisining nomi bilan atalgan [Abu Ali Ibn Sino 1992, 235].

Abu Rayhon Beruniy 1048-yilda dorivor o'simliklar, hayvonlar, ma'danlar tavsifiga bag'ishlangan "Saydana" asarini yozdi. "Saydana"da dorivor moddalarning bir necha tillardagi nomlari keltirilgan. Bu asarning lingvistik qiymati shundaki, unda bir tushunchani ifodalovchi bir necha so'z, modda nomining xalq tilidagi, shevalardagi variantlari keltirilgan [Nurmonov 2002, 15].

"Saydana" asarini yozish uchun muallif yoshligidan dunyoning turli mintaqalarida ko'rgan va yozib olgan ma'lumotlari asosida dorivor moddalarni jamlagan. O'zigacha bo'lgan olimlarning dorivor moddalar haqidagi fikrlarini ham asos sifatida to'plagan. Dunyoning mashhur olimlari asarlarida uchragan dorivor moddalar nomini umumlashtirgan. Ba'zi dori vositalarini bevosita shaxslar og'zidan yozib olganini o'zi qayd etadi [Beruniy 1974, 17].

"Saydana" besh bobdan iborat asar bo'lib, har bir dori nomi aohida paragrafta izohlangan.

1-bobda "Saydana" va uning mazmun-mohiyati yoritilgan. "Saydana"ning hozirgi farmakogniziya sohasiga teng keladigan xususiyatlari tavsiflangan.

2-bobda dori nomlarini sodda va murakkabga ajratilgan. *Aqoqir* so'zini Beruniy sodda dorilar jamlanmasi uchun qo'llagan. Bobda hindlarning davo usullari, xususan, zahar bilan davolash tartibi haqida ma'lumot berilgan.

3-bobda dori vositalarining bir-biri o'rnida qo'llanishi haqida muhim qaydlar keltirilgan. Mazkur bobda Beruniy greklarining tibbiyotdagi yutug'ini alohida ta'kidlaydi. Sharq xalqlaridan esa hindlarning tibbiyot borasidagi faolligini qayd etadi. Shu o'rinda hindlar bilan bo'lgan madaniy munosabatlar haqida so'z yuritadi.

4-bobda Beruniy fors va arab tillari haqida mulohaza bildiradi. Fors tilini badiiyat tili sifatida, arab tilini ilm-fan sifatida qayd etadi. Dorishunoslik taraqqiyotida ham arab tilining ifodalash imkoniyatini ko'radi. O'z navbatida, arab tilining murakkabligini, boshqa tildagi dori nomlarini aks ettirishda muammolarga sabab bo'lishini qayd etadi.

5-bobda o'simliklarning grekcha nomi bilan bog'liq fikr-mulohazalar aks etgan. "Saydana" asarini yozishda tayanilgan

manbalar qayd etilgan [Abu Rayhon Beruniy 1974, 17].

Asar so'ngida "Saydana"dagi dori nomlarining alfavit tartibidagi izohi keltirilgan. Masalan, yog' ko'rinishidagi dori vositalari *duxn* deb keltirgan. Olim dorivor yog'larning turi ko'pligini, har biri alohida xususiyatga egaligini qayd etgan. Balzam yog'ining issiq va ikkinchi darajada quruqligini yozgan. Kleshevin yog'ining ikkinchi darajadagi issiqligi va birinchi darajadagi quruqligi, erituvchi kuchga egaligini qayd etgan. Galenning sholg'om urug'i va kleshevin yog'i teng kuchga ega ekanligi, faqat sholg'om urug'i yog'ining kleshevin yog'idan issiqroq ekanligini aytgani haqida ma'lumot keltirilgan. Foydasiga ko'ra hech bir yog' sholg'om urug'i yog'ichalik eski zaytun yog'iga yaqin emasligini ta'kidlaydi. Shuning uchun zaytun yog'ini topish mushkul bo'lgan hollarda sholg'om urug'i yog'idan foydalanishlarini qayd etgan [Beruniy 1974, 463].

Dori nomlari mumtoz tarixiy-badiiy matndagi, lug'atlardagi tibbiy terminlar orasida asosiy semantik guruhni tashkil etadi.

DTS (Qadimgi turkiy lug'at)da quyidagi dori nomlari uchraydi: *ot* – "dori" (DTS, 373), *urayun* – "hind dorilaridan birining nomi, qaynoq sharbat" (DTS, 614), *xasni* "Hindistondan keltiriladigan dori", *ötrüm* – "surgi dori" (DLT, I, 131), *ipwi* "davolashda qo'llanadigan hindcha dori (DLT, I, 148), *mitridus* – dori qorishmasi nomi (DTS, 338), *ma'zun* – "dori aralashmasi" (DTS, 339); *darman* – "dori" (DTS, 159), *tirjaq* – "hayvon va hasharotlar zahriga qarshi dori" (DTS, 563).

"Qutadg'u bilig"da quyidagi terminlar qayd etilgan: *ögüt* "za'faronga bir necha xil ashyolar qo'shib tayyorlanadigan dori", *guvariş*, *ma'žun* dorivor giyohlardan tayyorlanadigan dori nomlarini ifoda etgan; *güvariş* (guvorish) – ovqat hazm qiladigan dori; *teränbin* "bo'shatuvchi, tozalovchi dori" (QBN, 5885). *Teränbin* (tarangbin) – yaproqda paydo bo'ladigan shira,urgi dori sifatida foydalanilgan. *Sikanjabin* "sirka murabbo"ni anglatgan [Xolmurodova 2019, 17-78].

"Boburnoma"da qayd etilgan dori hamda dorivor giyoh nomlari: *basit* – "qizdiruvchi dori" (BAL, 15); *mus'hil* – "surgi dori" (BAL, 88), *mustahil* a. "yengillatuvchi, suradigan, yuvib ketadigan, me'dani tozalaydigan" dori (NAL, 424), *adviya* – "davolar, dorilar" (BAL, 6), *yabruhus-sanam* "mehrigiyoh" "mandragora" (TRS, 228). *qulan quyrug'i*, *ko'k shiboq* "birgalikda qo'llanganda jonzotlarni karaxt holga keltiradigan o't": *murch* "tropik o'simlik va uning ziravor sifatida ishlatiladigan dumaloq mevasi, urug'i" (O'TIL, I, 482); "qora qalampir" (TRS, 241), *buxor "bug"*, "bug'lanish"

(TRS, 86), *aqoqir* "shifobaxsh o'simlik ildizi" (BAL, 12): *doruyi kor*, *marham* "malham"; "dorivor qorishma, "dorivor maz" (TRS, 217), *simob* f. "dori sifatida iste'mol qilingan aralashma"; *rtut* (TRS, 358), *jullob* "gulob, gul suvi (shirasi) bilan asal yoki shakarni aralashtirib tayyorlangan sharbat" (NAL, 235), *ma'jun* a. tinchlantiruvchi sifatida iste'mol qilingan, "dorivor qorishma"; *ma'zun* "lekarstvennaya smes" (DTS, 339); *gili maxtum*; *taryoqi foruq* – ziddi zahar [Xolmanova 2021, 145].

Farmatsevtika terminlarining tarixiy manablardagi, lug'atlardagi ko'rinishlari ilmiy tadqiqotlarda tahlil qilingan.

Xulosa

1. Ingliz va o'zbek tillari farmakognoziyasi o'z taraqqiyot yo'li, tarixiy rivojlanish bosqichlari, tarixiy, zamonaviy manbalariga ega. Har ikki tildagi farmatsevtika terminlari hozirgi zamon terminologiya tizimida sohaning asosiy tushunchaviy-terminologik apparati sifatida axborot berishga xizmat qiladi. Shuning barobarida dori nomlari ingliz va o'zbek xalqlarining tibbiy dunyoqarashi, bilimi, tafakkuri, dorishunoslikdagi ko'nikma, malakalari haqida ma'lumot beruvchi lingvokognitiv axborot manbayi hamdir. Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarining universal va unikal belgilari, lingvokognitiv xususiyatlari, til sohibining tafakkuri, idroki bilan bog'liq jihatlari monografik tadqiqotlarda tizimli ravishda aniqlanadi.

2. Farmatsevtika yo'nalishidagi tadqiqotlar, asosan, lingvistik aspektda amalga oshirilgan izlanishlar bo'lib, dori nomlarini struktur-semantik, grammatik-morfologik, funksional jihatdan tavsiflashga qaratilgan. Dori nomlarining til sohibi tafakkuri, bahosi bilan bog'liq xususiyatlarini tahlil qilish ingliz va o'zbek farmatsevtika terminlari tadqiqidagi dolzarb vazifalardan biridir. Ingliz-o'zbek farmatsevtika terminlarining kognitiv-semantik tahlili til sohiblarining tibbiy bilimi, tafakkuri, kuzatish va tajribalari asosidagi umumiy va farqli belgilarni ajratishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan bir qatorda kasallikni davolash usullari, vositalari, davo choralari haqida ham qo'shimcha bilim berishga xizmat qiladi.

3. Ingliz tili farmatsevtika terminlari tarixiy va zamonaviy lug'atlarda jamlangan. Ingliz tilining milliy korpuslari, WorNet tezaurusi farmatsevtika terminlari jamlangan asosiy ma'lumotlar bazasi hisoblanadi. Bu jihatdan ingliz tili farmatsevtikaga oid tadqiqotlar uchun qulay imkoniyatlarga ega.

4. O'zbek tilidagi dori nomlari qomusiy olimlar asarlarida, tarixiy-badiiy manbalarda, tarixiy-zamonaviy lug'atlarda aks etgan bo'lib, xalqning farmakogniziyaga doir qarashlarini o'zida jamlagan. Qomusiy olimlarning tibbiyotga, farmakogniziyaga doir asarlari dunyo miqyosidagi farmatsevtika terminlari haqida ma'lumot beruvchi muhim manbalar hisoblanadi. Bu asarlarda eng qadimgi muolaja usullari, dori nomlari, mashhur tabiblarning ko'rsatmalari, fikr-mulohazalari o'z ifodasini topgan. Bu manbalar dori nomlarining bir necha tillardagi muqobili keltirilgani bilan alohida qiymatga egadir. Dori nomlarining mahalliy shevalarda ifodalanish shaklining keltirilishi, dori nomlari asosida sheva so'zlarining jamlangani ham bu asarlarning lingvistik qiymati tengsiz ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan bir qatorda o'zbek tilida farmatsevtika terminlarining miqdor jihatdan ko'pligini ta'minlaydi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlariga oid quyidagilarni tavsiya etamiz:

1. Ingliz va o'zbek tillaridagi farmatsevtika terminlarini kognitiv-semantik aspektida tahlil qilishda ingliz tilidagi mavjud dori nomlarining statistikasini aniqlash, o'z va o'zlashgan qatlam so'zlari nisbatini belgilash, o'zbek tilidagi dori nomlariga munosabatini tahlil qilish har ikki tildagi dori nomlarini tizimlashtirish imkonini beradi.

2. O'zbek tilining qomusiy, tarixiy-badiiy manbalaridagi dori nomlarini jamlash, ma'lumotlar bazasini shakllantirish, milliy korpus, parallel korpus, tezaururlarning lingvistik ta'minotini yaratish o'zbek tilining nufuzi va mavqeyini oshirishdagi muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

3. Qomusiy manbalardagi dori nomlarini tizimlashtirish, ingliz tilidagi va xalqaro farmatsevtika tizimidagi nomini aniqlash, etimologik xususiyatlarini yoritish va tahlil qilish farmatsevtika asoslarini tushuntirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

- Abdulxairova, F. 2021. *O'zbek tilida tibbiyot atamalarining metaforik manzarasi*. Filol. fan. fals. dok. (PhD) ... diss. Toshkent.
- Abu Ali ibn Sino. 1992. *Tib qonunlari*. V kitob. Toshkent.
- Abu Bakr Ar-Roziy. 1994. *Kasalliklar tarixi*. Toshkent: Xalq merosi.
- Abu Rayhon Beruniy. 1974. *Tanlangan asarlar*. Kitab as-saydana fit-tibbi. Фармакогнозия в медицине. IV. Toshkent: Fan.
- Величкова, С.М. 2006. *Структурно-семантические особенности медицинской терминологии в сфере стоматологии (на материале русского и немецкого языков)*. Дисс. канд. филол. наук. Москва.

- Israilova, M. 2018. *Lotin tilini o'qitish jarayonida tibbiyot oliy ta'lim muassasasi talabalarini intellektual-madaniy rivojlantirishning didaktik asoslarini takomillashtirish*. Ped. fan....fals. dok.(PhD) diss. avtoref. Toshkent.
- Yaxshiboyeva, G. 2023. *Farmatsevtikaga oid terminlarni o'rgatishda o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishning zamonaviy metodlari*. Ped. fan... fals. dok. (PhD) avtoref. Toshkent.
- Касымов, А. 1982. *Фармацевтическая терминология в современном узбекском языке*. Ташкент.
- Mirahmedova, Z. 2010. *O'zbek tilining anatomiya terminologiyasi va uni tartibga solish muammolari*. Toshkent: Fan.
- Нейфах, Б. 1996. *О немецкой фармацевтической терминологии*. Дисс. канд. филол. наук. Казан.
- Nurmonov, A. 2002. *O'zbek tilshunosligi tarixi*. Toshkent: O'zbekiston.
- Ознигин, М.В. 2010. *Роль метафоры в структурировании и функционировании терминологии*. Дисс.... канд. филол. наук. Саратов.
- Saidnomanov, A. 2020. "Tibbiyot terminologiyasi haqida". *Izlanish samaralari*, 2: 32-34. O'zFA O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti.
- Suyunov, B. 2023. *Tibbiy terminlar semantikasi va tezaurusi*. Filol. fan. dok. ...diss. Toshkent.
- Xolmanova, Z. 2021. *"Boburnoma" – til qomusi*. Toshkent: Akademnashr.
- Xolmuradova, M. 2019. *"Qutadg'u bilig" leksikasi*. Filol.fan....fals. dok. (PhD) diss. Toshkent.
- Xudoyqulova, D. 2022. *Farmatsevtik terminlarning leksikografik va funksional-semantik tadqiqi (ingliz, rus, o'zbek tillari misolida)*. Vuxoro.
- Хусанов, А. 1982. *Названия болезней и их симптомов в узбекском языке*. Дисс. канд. филол. наук. Тошкент.
- Чернявский, М.Н. 1996. *О состоянии древнегреческой фармацевтической терминологии по трудам Гиппократы*. дисс. канд. филол.наук. Москва.

Shartli qisqartmalar

- БАЛ – Назарова Х. 1972. *Захириддин Муҳаммад Бобур асарларининг изоҳли луғати*. Тошкент.
- ДТС– *Древнетюркский словарь*. Ленинград.
- НАЛ – *Навойи асарлари луғати*. 1972. Порсо Шамсиев таҳрири остида. Тошкент.
- ТРС – *Таджикско-русский словарь*. 1954. Под редак. М. В. Рахими и Л. В. Успенской. Москва: Гос. изд. ин. и нац. Словарей.
- ЎТИЛ – *Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2006. Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти. I –680 б.; II– 672 б.

The topicality of the research of pharmaceutical terms in English and Uzbek in cognitive-semantic aspects

Dlafruz Khudoyqulova¹

Abstract

The article describes the connection of pharmaceutical terms as the oldest concepts with the knowledge, experience, thinking, and perception of the speakers. It is noted that the cognitive-semantic approach to the research of pharmaceutical terms, in particular, the names of drugs in English and Uzbek, is of great importance in the analysis of the medical knowledge, skills, and abilities of native speakers, and in illuminating the level of thinking and perception. It is noted that pharmaceutical terms have been researched in the linguistic-philological aspect, the need and relevance of a monographic cognitive-semantic analysis.

It was mentioned that English pharmaceutical terms are collected in dictionaries and corpora, Uzbek drug names are collected in encyclopedic works of scientists, historical and artistic sources, dictionaries, Uzbek language has wide possibilities in terms of the volume of pharmaceutical terms.

Proposals and recommendations on the research of English and Uzbek pharmaceutical terms are given.

Key words: *pharmacognosy, pharmacology, pharmaceuticals, drug names, medicinal substances, medicinal drugs, medical field, medical term, own layer, mastered layer, encyclopedic resource, corpus, parallel corpus, thesaurus.*

References

- Abdulxairova, F. 2021. *O'zbek tilida tibbiyot atamalarining metaforik manzarasi*. Filol. fan. fals. dok. (PhD) ... diss. Toshkent.
- Abu Ali ibn Sino. 1992. *Tib qonunlari*. V kitob. Toshkent.
- Abu Bakr Ar-Roziy. 1994. *Kasalliklar tarixi*. Toshkent: Xalq merosi.
- Abu Rayhon Beruniy. 1974. *Tanlangan asarlar*. Kitob as-saydana fit-tibbi. Farmakogniziya v meditsine. IV. Toshkent: Fan.
- Velichkova, S.M. 2006. *Strukturno-semanticheskie osobennosti meditsinskoy*

¹ *Dlafruz K. Khudoyqulova* – Doctor of Philosophy in Philology (PhD), Associate Professor, Tashkent Pharmaceutical institute.

E-mail: khudoyqulova-1982@mail.ru

ORCID ID: 0009-0005-1937-5237

For citation: Khudoyqulova, D. 2023. "The topicality of the research of pharmaceutical terms in English and Uzbek in cognitive-semantic aspects". *Uzbekistan: Language and Culture* 4: 70 – 82.

terminologii v sfere stomatologii (na materiale russkogo i netseskogo yazikov). Diss. kand. filol. nauk. Moskva.

- Israilova, M. 2018. *Lotin tilini o'qitish jarayonida tibbiyot oliy ta'lim muassasasi talabalarini intellektual-madaniy rivojlantirishning didaktik asoslarini takomillashtirish*. Ped. fan....fals. dok.(PhD) diss. avtoref. Toshkent.
- Yaxshiboyeva, G. 2023. *Farmatsevtikaga oid terminlarni o'rgatishda o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishning zamonaviy metodlari*. Ped. fan... fals. dok. (PhD) avtoref. Toshkent.
- Касымов, А. 1982. *Farmasevticheskaya terminologiya v sovremennom uzbekskom yazıke*. Tashkent.
- Mirahmedova, Z. 2010. *O'zbek tilining anatomiya terminologiyasi va uni tartibga solish muammolari*. Toshkent: Fan.
- Neyfax, B. 1996. *O nemesskoy farmasevticheskoy terminologii*. Diss. kand. filol. nauk. Kazan.
- Nurmonov, A. 2002. *O'zbek tilshunosligi tarixi*. Toshkent: O'zbekiston.
- Oznigin, M.V. 2010. *Rol metafori v strukturirovanii i funkcionirovanii terminologii*. Diss.... kand. filol. nauk. Saratov.
- Saidnomanov, A. 2020. "Tibbiyot terminologiyasi haqida". *Izlanish samaralari*, 2: 32-34. O'zFA O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti.
- Suyunov, B. 2023. *Tibbiy terminlar semantikasi va tezaursi*. Filol. fan. dok. ...diss. Toshkent.
- Xolmanova, Z. 2021. *"Boburnoma" – til qomusi*. Toshkent: Akademnashr.
- Xolmuradova, M. 2019. *"Qutadg'u bilig" leksikasi*. Filol.fan.... fals. dok. (PhD) diss. Toshkent.
- Xudoyqulova, D. 2022. *Farmatsevtik terminlarning leksikografik va funksional-semantik tadqiqi (ingliz, rus, o'zbek tillari misolida)*. Buxoro.
- Xusanov, A. 1982. *Nazvaniya bolezney i ix simptomov v uzbekskom yazıke*. Diss. kand. filol. nauk. Toshkent.
- Chernyavskiy, M.N. 1996. *O sostoyanii drevnegrecheskoy farmasevticheskoy terminologii po trudam Gippokrata*. diss. kand. filol.nauk. Moskva.

Abbreviations

- BAL – Nazarova X. 1972. *Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining izohli lug'ati*. Toshkent.
- DTS– *Drevnetyurkskiy slovar*. Leningrad.
- NAL – *Navoiy asarlari lug'ati*. 1972. Porso Shamsiev tahriri ostida. Toshkent.
- TRS – *Tadjiksko-russkiy slovar*. 1954. Pod redak. M. V. Raximi i L. V. Uspenskoy. Moskva: Gos. izd. in. i nas. Slovarye.
- O'TIL – *O'zbek tilining izohli lug'ati*. 2006. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. I –680 b.; II– 672 b.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda “tarjima muallifniki”

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

IZOHLAR

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.

Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.12.2023-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.

"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.

Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.

Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.